

УДК 323.281(497.1)“1945/1965” ;
351.746.1(497.1)“194/196”

Милутиин ЖИВКОВИЋ*

ДОСИЈЕ „СМАКО ШКРИЈЕЉ“ – ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ РАДА УПРАВЕ ДРЖАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ НА ПРОСТОРУ ТУТИНА И ОКОЛИНЕ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА**

Айсиџракиј: Деловање југословенске службе безбедности због свог значаја за очување новоуспостављеног друштвеног поретка и неспорних контроверзи које су пратиле њен рад и данас привлачи пажњу стручне јавности. Без било каквих амбиција да са идеолошког аспекта сугерише евентуалне закључке о оправданости метода рада Управе државне безбедности, овај рад обрађује случај потраге органа Управе државне безбедности из Тутина за одметником Смаком Шкријељом, која је трајала скоро две деценије после краја Другог светског рата. С обзиром на то да је рад писан на основу изворне грађе из фонда Безбедносно информативне агенције, који се налази у Архиву Србије, разноврсност метода и начин рада југословенске службе безбедности на нашим просторима, описани на случају Смака Шкријеља отварају бројна питања од којих ће се поједини одговори и закључци наметнути сами од себе.

Кључне речи: Смако Шкријељ, потрага, случај, одметник, УДБ, Тутин, сарадник, Загреб, Штавички срез.

Управа државне безбедности (УДБ)¹ је била један од државотворних темеља социјалистичке Југославије и њен најјачи унификациони фактор. Њено деловање је посебно било изражено у обрачуну са идеолошким противницима

* Истраживач-приправник, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић, mzivkovickv@gmail.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије

1 Настала је 1946. године, када је Организација за заштиту народа (ОЗН) реорганизована и подељена на војни (Контраобавештајна служба) и цивилни одсек (УДБ). После Брионског пленума 1966. године, УДБ-а мења име у Служба државне безбедности (СДБ)... (*јрим. аутора*)

и одметницима од нове комунистичке власти у првим година после Другог светског рата, онда, у време сукоба са земљама Информбироа, као и у раду на откривању и сузбијању „антидржавних елемената“ међу емиграцијом. Партија је, такође, користила УДБ-у да би прожимала и контролисала друштво у целини. Међутим, њене методе рада су биле крајње контроверзне. Шпијунирање, уцена, прогон, физичко насиље, па и ликвидирање грађана, биле су честа појава. Описано стање одржавало се све до корених реформи у овој институцији после Брионског пленума 1966. године.

Како је безбедносна служба посебно надгледала средине где је колаборација у току рата била интензивна и где су идеолошки опозитни покрети били доминантни, Штавички срез (Тутин), као политички традиционално нестабилно подручје, где Партија није остварила већи утицај за време Другог светског рата, био је под појачаном контролом УДБ-е.

Случај потраге за Смаком Шкријељом – осуђеним одметником и колаборационистом из Штавичког среза, представља једну историјску минијатуру из рада безбедносне службе, која проблематизује неколико аспеката функционисања ове службе. Прво – колико је био предан и активан рад УДБ-е на откривању и хапшењу непријатеља комунистичког режима, односно државе. Друго – које су све методе агенти тајне службе користили у свом раду и треће – да ли су и у којој мери, деловањем УДБ-е нарушавана лична и јавна права грађана? Осим тога, указаћемо и на извесне проблеме унутар самих структура УДБ-е, пре свега када је у питању сарадња између организационих центара службе као што су Београд, Сарајево или Скопље, са мањим огранцима у провинцији, као што се то посебно показало у случају Смако Шкријељ на простору Тутина. Посебан сегмент наше пажње усмерен је на проблем односа УДБ-е и Партије. Такође, видећемо да ли је било оправданих разлога за двадесетогодишњу потрагу за Смаком Шкријељом, или су челни људи УДБ-е, заслепљени идеологијом, без основа превише продужили тај процес.

Колаборација са окупаторским властима је на простору Штавичког среза узела маха на свим нивоима.² Албанско-муслимански прваци из среза и са Косова и Метохије су уз помоћ италијанских, а онда и немачких окупационих снага, чврсто држали власт у срезу током читавог рата. Утицај Комунистичке партије Југославије (КПЈ) је био незнатан, све до ослобођења

2 Штавички срез је према статистичким подацима из 1931. године обухватао простор од 821 км² и чинило га је 5 општина са 83 села и засеока. Општине су биле: делимеђска, ибарска, радуовачка, суводолска и тутинска. На овом простору живело је 16.602 становника, од чега су муслимани чинили око 90% становништва. Варош Тутин је при томе имала неколико стотина становника... Е. Мушовић, *Тутин и околина*, Београд, 1984, 81-82.

овог краја новембра 1944. године. Прве партизанске јединице формиране су средином 1944. и то од стране људи за које се испоставило да су сарађивали са окупатором.³ Због свега тога, у срезу се после ослобођења појавио велики број одметника који су се организовали у десетак међусобно повезаних пљачкашких банди. Већинско муслиманско становништво⁴ у срезу, које је са неповерењем гледало на нову власт је, због страха од освете разбојника, пружало јаку подршку одметницима.⁵

Почев од 1945. године на територији Штавичког среза било је око 200 одметника, али се њихов број временом смањивао.⁶ Последњи одметници ликвидирани су тек 1952. године. У овом временском интервалу, одметници су извршили 66 дела пљачке, паљевине, отмица, пребијања и убистава над муслиманима и Србима. Осим тога, чести су били и напади на органе власти. Како су бандити из Штавичког среза деловали и у суседним срезевима, поготово у Сјеничком, Дежевском, Иванградском (Беранском) и Источком срезу, број почињених злодела био је много већи. Мада су потрагу, лоцирање, хапшење и ликвидирање одметника углавном спроводили локални органи безбедносне службе, на неким случајевима су били ангажовани и агенти из Београда.

До 1952. године, већина бандита са простора Тутина и околине била је ухапшена или ликвидирана. Један део разбојника и ратних злочинаца успео је да пребегне у иностранство (углавном у Турску) одакле је на разне начине подривао успостављање комунистичког режима у Југославији.⁷ Неки су остали у срезу или другим деловима Југославије, скривајући се под лажним идентитетом. За њима је служба УДБ-е наставила да трага. Један од тражених био је и Смако Шкријељ, колаборациониста и одметник из околине Тутина.

3 Архив Србије (даље АС), Безбедносна информативна агенција (даље БИА), зб. 175, фас. 6, прилог 12; АС, БИА, зб. 175, фас. 4, прилози 6-7; М. Ђуковић, *Санџак у НОБ-у*, Београд, 1962, 536.

4 У Штавичком срезу под термином „муслиманско становништво“ подразумевају се најбројнији муслимани словенског порекла, који се данас називају Бошњацима. Поред њих, на овом простору су живели Албанци и нешто Турака... (*йрим. ауџора*).

5 Због помагања одметника у Штавичком срезу је оптужено око 130 грађана... АС, БИА, зб. 175, фас. 12, прилози 1-20.

6 Број одметника од власти, већ наредне године, смањено се на 28, да би 1948. године у тутинском крају било само 11 разбојника распоређених у две веће банде. Године 1949. било их је 5, а на почетку 1952. године само 3. Најпознатији одметници са овог простора били су: Билал и Дервиш Дрешевић, Салко Ганевић, Џемо Балтић, Пашо Хачковић, Тамил Дукађинац, Хуснија Џековић, Сокол Зукорлић итд... АС, БИА, зб. 175, фас. 4, прилози 7, 9-12; Е. Мушовић, *нав.дело*, 88.

7 Најпознатији ратни злочинци са овог простора који су побегли из Југославије били су: Билал Дрешевић, Дервиш Дрешевић, Бахтијар Синановић, Абид и Пашо Бећировић и др... АС, БИА, зб. 175, фас. 13, прилози 1, 6.

Смако Шкријељ је рођен у селу Рудници у близини Тутина 1916. године од оца Салиха и мајке Пашеме. Извори казују да је био веома интелигентна, способна и харизматична особа. Иако није ишао у школу, сам је научио да чита и пише. То му је омогућило да се запосли као чиновник у Пореској управи Штавичког среза. Био је учесник Априлског рата као борац у Косовској дивизији. После окупације наставио је да ради у Пореској управи у Тутину. За само два месеца је научио италијански језик и дуго времена био једина особа која се могла споразумети са окупаторима у Тутину. Као тумач повезао се са локалним италијанским властима и код њих стекао извесно поверење⁸, највероватније због тога што је, према неким извештајима, сарађивао са италијанском обавештајном службом.

Услед описаних околности, Смако Шкријељ је постао веома утицајна личност у Штавичком срезу. Његов положај му је донео финансијску, односно егзистенцијалну сигурност, коју је тада уживао веома мали број људи у овим сиромашним крајевима. Издржавао је неколико рођака из породица Зећировић, Качапор и Шкријељ, које су му се касније одужиле скривајући га од комунистичких власти. Током 1942. године постао је начелник Пореске управе, а крајем исте је постављен и за секретара Албанске фашистичке партије у Штавичком срезу. Међутим, није се дуго задржао на тој позицији. Од јануара до септембра 1943. ради у Пореској управи града Пећ. После капитулације Италије искористио је своје везе са Аћифом Хаџиахметовићем Бљутом, најмоћнијом особом у Новом Пазару, и запослио се у тамошњој Среској управи.⁹

Шкријељ се у Новом Пазару задржао до марта или јуна 1944. године када ступа у партизанске јединце. Првобитно је био у Санџачком одреду. Међутим, због неких старих размирица дошао је у сукоб са командантима одреда Аземом Аговићем и Фаиком Бахтијаревићем, па је новембра 1944. године морао да промени јединицу и ступио је у IX Црногорску бригаду.¹⁰ Са њом је учествовао у борбама за ослобођење Рожаја и Берана и чак добио официрски чин.

Током велике чистке у партизанским јединицама које су оперисале на простору Санџака, спроведене у децембру 1944. године, Смако Шкријељ је ухапшен од стране органа ОЗН-е у Бјелом Пољу. У затвору је био кратко време, а онда је пуштен због недостатка доказа. Према изјавама неколико сведока, тада је Шкријељева сналажљивост поново дошла до изражаја. Наиме, он је током иследничког процеса искористио тренутак непажње

8 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 20-21, 35-36, 39, 93-95.

9 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 26-27, 60.

10 Поменути Елмаз Аговић га је пријавио команди дивизије као колаборационисту, а Фаик Бахтијаревић је хтео чак и да га убије... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 86-87.

официра ОЗН-е и успео да непримећен од њих, испечатира цео блок бланко папира печатима ОЗН-е из Бјелог Поља.¹¹ Шкријељ је убрзо дознао да су га комунистичке власти у Штавичком срезу оптужиле за колаборацију са окупатором и да су расписале потерницу за њим. Пошто се више није осећао сигурно у Југословенској армији, он је крајем 1944. године, док је био стациониран у Пљевљима, дезертирао из војске,¹² након чега је кренуо својој бројној родбини која је живела широм Штавичког среза. Поменуће бланко наредбе које је имао код себе, омогућиле су му неометано кретање кроз Санџак. На путу до Штавичког среза виђен је у Сјеници и оближњем селу Дубову. Све до априла 1945. године крио се у домаћинству своје рођене сестре у селу Орљу, недалеко од Тутина, после чега се пребацио у Рибариће. У међувремену је два пута, у марту и мају 1945. године, одлазио за Нови Пазар, а виђен је једном и у Тутину,¹³ након чега му се губи сваки траг и од тада се он званично сматра за нестало лице. Због тога су у тутинском крају почеле да круже разне верзије о томе шта се десило са њим. Неке од тих верзија су пошримиле карактер легенде.¹⁴

Потрага локалних органа УДБ-е за Смаком Шкријељом може се пратити кроз три временске фазе. Прва фаза се поклапа са периодом обрачуна са одметницима у Штавичком срезу током 1945-1952. године. Следећа фаза је спроведена у другој половини 50-тих (1955-1958), а трећа почетком 60-тих година (1960-1965).

Безбедносна служба је у првим годинама после рата мало тога урадила на проналажењу и хапшењу Смака Шкријеља. УДБ-а је била усредсређена на неутралисање преосталих одметника на овим просторима, а Шкријељ је сматран за једног од њих. Стога за Шкријељом није спровођена посебна потрага. Поред тога, функционисање УДБ-е у Штавичком срезу је било знатно отежано. Наиме, избио је сукоб између ове институције и среског руководства КПЈ, а општа политичка ситуација у срезу је од стране виших партијских инстанци оцењена као „незадовољавајућа“.¹⁵ Такође, укидањем Штавичког среза 1947. и његовим припајањем срезу са центром у Новом

11 Према другој верзији, Смако Шкријељ је у партизанима доспео до функције политичког комесара, па су му поменути печати били поверени на чување. Постоје и сведочанства која говоре о томе да је Шкријељ припадао јединицама ОЗН-е, па да је тада злоупотребио печате одреда... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 33, 35, 39.

12 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 33.

13 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 6, 22-23, 86-87, 88-90, 91, 94, 124-125.

14 Део муслиманског становништва који није прихватио нову државу, на Смака Шкријеља и његову судбину гледао је као на симбол отпора комунистичкој власти. За њега се причало да је „велики јунак који је у боју убио многе партизане“, а чак су га сматрали за „валију“ (света личност у исламу)... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 126.

15 АС, БИА, зб. 61, Терористичка организација „Млади муслимани“ и муслиманске одметничке групе у Тутину (1950-52), фас. 9, прилог 35.

Пазару, Одсек УДБ-е за Тутин и околину је деградиран на ниво опуномоћства, које је припојено Одсеку за Нови Пазар. То је смањило оперативни капацитет, па је интензитет деловања УДБ-е на овом сектору био ограничен неколико наредних година.

Услед наведених околности, разрада случаја Смака Шкријеља није одмакла даље од прикупљања неколико непроверених и непоузданих информација о његовом разбојништву после рата, добијених од сарадника са територије Штавичког среза.¹⁶ Према једној од информација, Шкријељ је 1946. извршио пљачку неких сељака недалеко од Тутина.¹⁷ Сумњало се и да је приступио некој од локалних бандитских група. Исте године добијена је и информација да је Шкријељ сигурно жив, те да се скрива негде у срезу. После тога све до 1951. УДБ-а није прибавила ниједан податак о Шкријељу, а онда се појавило неколико гласина о томе да је променио идентитет и да се налази негде у Југословенској народној армији. Према другим информацијама Шкријељ је напустио срез и прешао на територију Црне Горе, а било је и нагађања да је пребегао у Албанију. Ускоро је први пут прибављена информација да је Смако Шкријељ мртав.¹⁸ Међутим, због наведених проблема, изостао је адекватан истражни план, па се Опуномоћство УДБ-е за Тутин после 1951. на дужи низ година није подробније бавило овим случајем.

Средином 50-тих, тачније 1955. године, локални органи УДБ-е су се поново заинтересовали за Шкријеља, пошто је он после 1952. године био најпознатији одметник са овог простора о чијој се судбини ништа није знало. Пошто је за Шкријељом била и даље расписана потерница, 17. јула 1955. године појавио се извесни Мецид Феровић, обућар из Косовске Митровице, који је у свом исказу УДБ-и гарантовао да је у мају 1945. видео Шкријеља на самрти у војној болници у Косовској Митровици.¹⁹ Ова интригантна информација ускоро је условила покретање далеко опсежније акције усмерене ка откривању Шкријеља. Поменути Феровић стављен је под надзор, али и целокупна Шкријељова родбина као потенцијално сумњива.²⁰

16 У документацији УДБ-е под термином „сарадник“ се углавном подразумева цивилно лице које из неког разлога врши шпијунажу за њене потребе. Сарадника је било много и они су могли бити било ко, независно од професије, пребивалишта, етничке или верске припадности итд. Неки грађани су били приморани да раде за службу УДБ-е, док су опет, неки самоиницијативно ступали у контакт са агентима надајући се одређеним привилегијама... (М.Ж.).

17 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 12.

18 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 13-14.

19 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 32.

20 Према извештајима агената, Шкријељ је имао разгранату мрежу пријатеља и родбине која је могла да га скрива или помаже. Међу њима су посебно истакнути: рођени брат Хуснија са пребивалиштем у селу Рудници, Рамо Зећировић, његов брат од рођене тетке, иначе столар из Тутина, онда сестрићи Фако, Рамо, Ибиш и Хазбо Зећировић,

Пошто ове мере нису уродиле плодом, у децембру 1957. године агенти су контактирали Феровића који је опет потврдио да је Шкријељ преминуо 1945. у Косовској Митровици. Истовремено, службеници УДБ-е су се о Шкријељу распитивали и у косовско-митровачкој болници. Међутим, обавештени су да је тражена војна болница напустила град још 1946. године и да је са собом однела целокупну архиву.²¹

Сумњајући да Феровић није рекао све што зна, УДБ-а врбује једног од његових блиских пријатеља Асима Међедовића да у неформалном разговору, користећи Феровићево поверење, пређе на судбину Смака Шкријеља. Будући да је Феровић у току рата имао извесне додире са немачким окупатором, а да због тога није осуђиван, према исказу сарадника био је веома узнемирен јер му УДБ-а није веровала. Жалио се и да је већ дуго под њеним притиском (праћење, читање поште, прислушкивање телефона, претње, уцене и сл.) који више није могао поднети. Овога пута он је изјавио да није видео Шкријеља како умире, већ да је то касније чуо од запослених у болници. Додао је и да не зна где је Шкријељ сахрањен.²² После овог сазнања, служба УДБ-е је означила Феровићеве исказе као несигурне и непроверљиве, те закључила да Шкријељ није мртав и да негде у Југославији живи илегално, иако није имала готово никакве информације где би то могло бити. Одлучено је да се истрага интензивира и убрзо се отвара посебан досије посвећен акцији проналажења и хватања овог одметника.²³ Одлука органа УДБ-е о наставку поступка, иако за то није било довољно материјала, потпуно је разумљива. Ова институција је била дубоко идеологизована и посвећена очувању комунистичког државног поретка у земљи, тако да је морала по сваку цену да расветли случај овог притајеног државног непријатеља.²⁴

Првобитно се претпостављало да се Шкријељ налази негде у Македонији, пошто је тамо имао бројну родбину, односно јер је одатле лако могао да пређе у Турску, где је већ била бројна емиграција из тутинског краја. Рад на Шкријељевом случају тада је преузео агент Милош Ђорђевић, будући шеф Одсека УДБ-е у Новом Пазару. Он је одмах захтевао од огранка УДБ-е

који су живели и радили у Македонији, зетови Реико Каца и Зено Качапор из села Орља, братанац Фериз Шкријељ из Титовог Велеса, даље Властимир Ђинђић, Шкријељов пријатељ из времена док је боравио у Новом Пазару, службеник из Приштине, познаник Шемсудин Хадровић, бивши службеник УДБ-е из Косовске Митровице и др... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 16-17.

21 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 48.

22 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 58.

23 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 50.

24 Томе иде у прилог да је Опумоћство одбацило и два обавештења које је прикупило током 1957. и 1958. године, о томе да је Шкријеља убио Фаик Бахтијаревић 1945, за којег је већ било доказано да је Шкријељу претио смрћу. Једно од обавештења је дала Шкријељова најближа родбина... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 47, 50.

у Скопљу да се под стриктну контролу ставе Шкријељеви рођаци који су живели у Македонији, сестрићи Рамо, Ибиш и Фако Зећировић и братанац Фериз Шкријељ са својим породицама.²⁵ С друге стране, настављена је потрага на подручју тутинске општине. Током априла 1958. на информативни разговор је позван рођени сестрић Смака Шкријеља, Џемо Качапор из села Орља, иначе члан Савеза комуниста Југославије. После великог притиска, а можда и Качапорове жеље за напредовањем у Партији, он је пристао да сарађује са тајном службом, али тек после обећања да његовом ујаку не прети смртна казна или затварање на већи број година.²⁶

Неколико дана касније Качапор је био послат у Македонију на разговор са својим рођаком Рамом Зећировићем, који је већ увелико био надгледан. Качапор рођаку није смео ништа да говори о својим контактима са УДБ-ом, под претњом кривичног гоњења.²⁷ Не сумњајући ни у шта, Зећировић је свом рођаку поверио да је Смако Шкријељ сигурно жив и да се негде крије, чак му је дао и име једног Шкријељевог јатака из 1945. године, који је убрзо ухапшен. Ипак, Качапору није потврђено да ли се Шкријељ налази у Македонији.²⁸ Незадовољан резултатима овог разговора, агент Ђорђевић је већ у мају исте године поново приморао Качапора да оде у Македонију на нови састанак са рођаком. Међутим, овога пута је Зећировић потпуно изменио причу, вероватно због тога што је нешто посумњао. Сада је тврдио да његов ујак није у Македонији, јер је мртав, а да је то сазнао од свог рођеног брата Шефка, који је тада живео у Сарајеву.²⁹ Качапор је по наређењу службеника УДБ-е покушао и да са њиме ступи у контакт, али је одбијен јер су рођаци постали резервисанији.

Пошто се у Косовској Митровици није могло доћи до нових информација о евентуалној смрти Смака Шкријеља, а није било ни доказа да је у Македонији, истрага је обустављена на неко време, да би оперативни рад на овом случају био настављен јуна 1960. године. Тада је Опумоћство УДБ-е за Тутин добило сасвим ново обавештење да се Смако Шкријељ налази у Загребу. Информацију је донео сарадник УДБ-е Бего Зукорлић из Тутина, који је током свог боравка у Истамбулу разговарао са извесним Фехимом Балканом, особом која је била у кантакту са наводним блиским пријатељем Смака Шкријеља – Сејдом Хотом. Исти је био родом из Тутина и пре свог

25 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 53-54, 56.

26 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 5.

27 Према чл. 152 Закона о кривичном поступку, а у вези са чланом 285 Кривичног закона, ниједан од сарадника, односно саслушаваних особа од стране органа УДБ-е није смео никоме да одаје теме разговора и функцију коју је вршио за тајну службу, под претњом строге законске казне... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 123.

28 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 55.

29 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 19, 20-21, 58, 64.

одласка из Југославије 1958. године, изгледа да је имао извесних контаката са службеницима УДБ-е. Бавио се послом аутомеханичара, а био је и члан СКЈ. Он је Фехиму Балкану потврдио да је Смако Шкријељ заиста жив и да станује под лажним именом у Загребу, да има жену и децу, који не знају за његов прави идентитет, те да је на положају блиском директору у неком загребачком грађевинском предузећу.³⁰ Чак је навео да је једном био код Шкријеља у кућној посети.³¹

Органи УДБ-е су одмах реаговали. Неколико дана после разговора, сараднику Бегу Зукорлићу је наложено да напише писмо свом познанику Фехиму Балкану и да од њега извуче тачну адресу Смака Шкријеља у Загребу. Крајем јуна 1960. године стигао је одговор од Фехима Балкана, али без тражене адресе.³² Ипак, информација да је лоциран блиски познаник Смака Шкријеља и без обзира на то што се он налазио у Истамбулу, била је довољна да се истрага још једном интензивира. Дана 28. јуна 1960. Начелство УДБ-е у Краљеву обавестило је централу у Београду да се поново отвара разрада случаја Смака Шкријеља, те да ће се у ту сврху по први пут осмислити опширан план истраге.³³ Потрагу за Смаком Шкријељом преузео је агент Осман Ајдиновић. Он је 10. августа наредио сараднику Зукорлићу да опет од своје везе у Истамбулу, односно Фехима Балкана, преко писма тражи адресу и име под којим се Шкријељ скривао у Загребу. При томе му је наложио да замоли Балкана да адресу Шкријеља прикаже као адресу своје девојке, која би наводно требало да буде из Загреба.³⁴

Док је чекао на одговор из Турске, Ајдиновић је отишао до Косовске Митровице како би подробно проверио исказе о евентуалној смрти Смака Шкријеља у овом граду 1945. године. Тамо је сазнао да је архива војне болнице спаљена 1955. године, те да је на тај начин немогуће проверити да ли је Шкријељ жив или мртав. Такође, ниједан од укупно седам радника ове здравствене установе до којих се могло доћи, није памтио особу која би одговарала опису Смака Шкријеља. Посебан проблем је био недостатак било какве његове фотографије. Опумоћство УДБ-е је због тога обуставило

30 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 20-21.

31 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 62.

32 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 64.

33 План је завршен крајем јула 1960. године и садржао је 10 тачака које су биле база за наставак истражног процеса. Овај план је уз мање измене, праћен све до 1965. године. Између осталог, предвиђао је да се преко Фехима Балкана дође до адресе Смака Шкријеља, или да се успостави директни контакт са Шкријељевим познаником Хот Сејдом у Истамбулу. Тражено је и да се провери још једном у Косовској Митровици да ли је Шкријељ умро у војној болници 1945. године, одосно да се пронађу Шкријељеви познаници из времена када је живео у Новом Пазару и испита да ли они нешто знају о његовој судбини после рата... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 63.

34 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 64.

истрагу поводом наводне Шкријељове смрти у Косовској Митровици.³⁵ Више среће није било ни са везом у Турској, јер Фехим Балкан опет није доставио тражене податке иако је овога пута дао извесне гаранције сараднику Зукорлићу да ће убрзо наћи начин како да дође до њих. Стога су органи УДБ-е одлучили да личним контактом дођу до извора информација о Шкријељу, односно до Сејда Хота.

Као што је већ наведено, Хот је 1958. године напустио Југославију и то, како извори казују, илегално, јер је био оптужен за фалсификовање новца. Како је његова породица (тешко болесни отац, мајка и брат), живела у Македонији, у селу Страхојадница недалеко од Скопља, УДБ-а је планирала да до Хота дође преко његове породице, коју је требало на превару убедити да затражи гарантно писмо од локалних власти за његов повратак у земљу, после чега би био ухапшен.³⁶ Са тим циљем агент Осман Ајдиновић је крајем августа 1960. године отишао у Македонију да би ступио у контакт са породицом Сејда Хота. Иако је успео да пронађе Хотову родбину и да се под лажним идентитетом повеже са њом, Ајдиновић ипак није успео да оствари замишљени план. Хотова породица је била превише сумњичава, а Начелство УДБ-е за Скопље се и поред Ајдиновићеве молбе, није у довољној мери посветило овом случају и акција је пропала.³⁷

У међувремену, почетком августа 1960. сарадник УДБ-е из села Орља у околини Тутина, Ешреф Зукорлић је посведочио да је још 1947. године видео Смака Шкријеља у Ваздухопловној школи млађих специјалиста у Краљеву.³⁸ Према његовим речима, Шкријељ се представљао као неки поручник Иван, родом из Баната. Зукорлић је навео да је Шкријељ био омиљена личност у касарни, те да су га поштовали и муслимани и Срби. Пошто су се познавали од раније, препознали су један другог, али, према речима сарадника, нису успоставили никакав контакт. Убрзо је Зукорлић завршио обуку и вратио се у родно место и од тада ништа није чуо о Шкријељу.³⁹ Сведочанство да је Шкријељ виђен у ЈНА проширило је истрагу УДБ-е на све војне структуре. Убрзо су се појавиле гласине са терена да је Шкријељ виђен 1945.

35 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 70–72.

36 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 75.

37 Ајдиновић је са Начелством УДБ-е у Скопљу договорио да ако се од Хотових нико не појави, оно преузме случај и води га у истом планском контексту. Међутим, Хотова породица није реаговала, а ни агенти из Скопља из непознатих разлога, нису наставили разраду случаја. Ајдиновић је тек после неколико позива у новембру 1960. године добио одговор из Скопља да тамошња УДБ-а више ништа не може да уради на помешном случају... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 77, 81.

38 Ешреф Зукорлић је био дугогодишњи председник Месне заједнице Орље, члан Општинског комитета СКЈ, одборник Скупштине општине Тутин и шеф Аутобуске станице у Тутину... Х. Дердемез, *Тутинци њоложаја и ујинцаја*, Тутин, 2004, 138.

39 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 69

у неким јединицама из Црне Горе, које су биле стациониране у Рашки.⁴⁰ Међутим, агент Ајдиновић је оценио да овај траг нема довољно основа да би се опширније бавио њиме и акценат ставио на проверу информација да је окривљени у Загребу.⁴¹

На том плану истрага је почела да даје извесне резултате. Сарадник УДБ-е Бего Зукорлић обавестио је почетком октобра 1960. године агента Ајдиновића да му се Фехим Балкан поверио да у децембру исте године пролази кроз Београд на свом путу до Немачке. Ајдиновић је одмах преко Начелства у Краљеву затражио од централе УДБ-е у Београду да Балкана обавезно задржи када буде пролазио кроз Југославију, да би са њим обавио информативни разговор. Балкан је 16. децембра 1960. године био у Београду, али како га нико од агената није привео, он је неометано наставио своје путовање. Осман Ајдиновић, који се тих дана налазио на стручном усавршавању у Земуну, био је веома изнервиран због још једног случаја непрофесионализма и неколегијалности (после проблема у сарадњи са УДБ-ом у Скопљу). Чак је тражио да се случај избрише из оперативног плана за наредну годину, односно затвори, али је Начелство у Краљеву одбацило овај предлог.⁴²

У фебруару 1961. године безбедносна служба је покушала да у директном контакту добије информације о Шкријељу од Сејда Хота. Ајдиновић је поново искористио Шкријељевог сестрића Џема Качапора. Он је у договору са службеницима УДБ-е саставио писмо за Сејда Хота у коме га моли да му достави било какве информације о његовом ујаку. Писмо је у Истамбул однео Рамо Куртовић, још један сарадник УДБ-е из Тутина, који је током неформалне посете Сејду Хоту прешао на причу о Смаку Шкријељу и тада му уручио писмо. Међутим, Хот је пред сарадником прочитао писмо и кратко одговорио Качапору да не зна где му је рођак, да га после рата није срео и да Хот никада није био у Загребу.⁴³ Једина нова информација која је добијена од њега била да је Смако Шкријељ маја 1945. године отишао у Косовску Митровицу.⁴⁴ Опумоћство УДБ-е из Тутина је Хотов исказ оценило као лажан и закључило да се истрага над њим мора наставити.

40 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 93.

41 Неколико месеци касније испоставило се да је Ајдиновић добро проценио ситуацију. Наиме, 30. маја 1961. УДБ-а у Тугину је добила негативан одговор од стране југословенског ваздухопловства да је у Ваздухопловној школи у Краљеву током 1946-1947. године био извесни поручник Иван из Баната. Такође, ниједан официр или подофицир се није сећао особе која је одговарала подацима које је добила безбедносна служба. Пошто је архива ваздухопловне школе за овај период била спаљена, даља истрага на овом трагу је прекинута... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 105.

42 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 82-85.

43 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 5.

44 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 112.

Истовремено агенти УДБ-е су у складу са оперативним планом лоцирали особе које су биле блиске Смаку Шкријељу док је живео у Новом Пазару током 1943. и 1944. године. То су били сустанар Властимир Ђинђић и Шкријељова тадашња девојка Живка Славковић. Њих је испитао Осман Ајдиновић током фебруара 1961. године.⁴⁵ Ђинђић је рекао да је са Шкријељом био веома близак, те да се због тога неколико пута распитивао за њега после рата, али без резултата. Он је ипак агенту дао једну лошу фотографију себе и Шкријеља, а за другу, бољу, рекао му да се обрати Живки Славковић. Она је током разговора признала да је била у вези са Шкријељом и да је он због ње два пута долазио у Нови Пазар 1945. године, али да га од тада није видела.⁴⁶ Рекла је да је фотографију уништила када се удала, а претпоставила је да би још једну могла да има њена тетка из Пећи, која је иначе издавала стан Шкријељу и Ђинђићу. Славковићка је била приморана да неколико пута за пар дана позива своју рођаку из Пећи, тражи фотографију и било какве друге информације о Шкријељу, наводно за његове рођаке. Агент Ајдиновић је сваки пут био поред ње. Сугерисао јој је како да разним убеђивањем и лажима добије слику, све док није ушла у конфликт са родбином. На крају се, ипак, испоставило да поменута фотографија не постоји, те је УДБ-и остала једино она нејасна коју је Ајдиновић набавио од Властимира Ђинђића.⁴⁷

У мају 1961. године Фехим Балкан је приликом повратка из Немачке задржан у Југославији и на Ајдиновићев захтев спроведен од стране органа УДБ-е у Тутин. Ајдиновић га је подробно испитао о његовом разговору са Хотом и обећањима датих сараднику Бегу Зукорлићу, али Балкан опет није рекао ништа о Шкријељовој адреси у Загребу. На крају саслушања Балкан је додао да Сејдо Хот није једини који има податке о Шкријељу, јер је међу тутинском емиграцијом у Истамбулу владало опште убеђење да је Шкријељ жив и здрав у Југославији.⁴⁸ Међутим, Ајдиновић је после састанка почео да сумња у тврдње које су стизале из Турске, па је желео да их коначно провери. Зато је неколико дана касније преко Начелства у Краљеву затражио од УДБ-е у Загребу да се укључи у потрагу за Смаком Шкријељом. Да би се што пре дошло до резултата, колегама из Загреба је послат досије Смака Шкријеља са његовом биографијом до 1945. године, историјатом потраге и једином фотографијом.⁴⁹

Органи УДБ-е у Загребу су професионално приступили истрази, која је трајала седам месеци. Смака Шкријеља су агенти тражили у свим грађевинским фирмама у Загребу, односно у осамнаест предузећа, покушали су да

45 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 88.

46 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 89.

47 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 90.

48 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 65, 92.

49 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 93–95.

према добијеним подацима о Шкријељу, његов лажни идентитет лоцирају у архиви Секретаријата унутрашњих послова у Загребу, или да уз помоћ мреже сарадника добију ближе информације.⁵⁰ Међутим, све је то било узалуд, јер целокупни оперативни рад за више од пола године није донео никакав напредак на случају Смака Шкријеља. Као услов за наставак потраге, органи УДБ-е из Загреба тражили су прецизнија обавештења од Сејда Хота о томе у којој улици живи Смако Шкријељ, како му се зову жена и деца као и опис куће или зграде у којој је Шкријељ живео. Чак су се распитивали за могућност да Хот лично буде доведен у Загреб.⁵¹

Пошто од Фехима Балкана и даље није било информација о Хоту, Опуномоћство УДБ-е за Тутин је још једном покушало да преко свог службеника Алије Вакића, који је имао родбину у македонском селу Страхојадници, издејствује гарантно писмо од Хотове породице. Овога пута агент Алија Вакић је отишао лично, успоставио контакт и поново заказао састанак у Скопљу ради добијања гарантног писма са Хотовим братом. Ипак, резултат је био исти као и прошлог пута. Бојећи се да Сејдо Хот не буде ухапшен, његова породица је опет избегла „игру“ коју им је УДБ-а припремала.⁵² После још једног неуспеха, процес проналажења Смака Шкријеља је опет обустављен.

Све до октобра 1962. године потрага није настављена. Тада је УДБ-а успела да организује посету једног од својих поузданих сарадника санџачкој емиграцији у Турској. Сарадник под шифрованим именом „Могош“⁵³ је у времену од 23 до 30. октобра 1962. године боравио у Турској и то у Истамбулу, Адапазарију и Анкари.⁵⁴ Ради контроле Елесковића, са њиме је био послат још један сарадник УДБ-е Фаик Бактовић, који му је уз то био и близак род. Елесковић, наравно, није био обавештен о ангажовању свог рођака од стране УДБ-е. Он је заједно са Бактовићем у Истамбулу успоставио лични контакт са Сејдом Хотом и чак два пута разговарао са њим. Током неформалног разговора у кући Сејда Хота, овај му је пренео да је Шкријељ жив и да се налази у Загребу под лажним именом Владо. Поред тога, Елесковић се упознао са извесним Манетом Граховцем, још једним емигрантом са подручја бившег Штавичког среза који се доселио у Истанбул, који му је, такође, гарантовао да је Шкријељ није мртав, да је у Загребу, да често путује у Словенију и мења адресу становања да не би био ухваћен.⁵⁵ Сарадник је покушао да пронађе и Фехима Балкана, али је он тада био ван Турске. Честим састанцима са емигрантима из Санџака,

50 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 108-109.

51 Исто.

52 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 100.

53 У ствари се радило о Махниту Елесковићу из Рибарића (*ирим. ауџора*).

54 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 115.

55 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 116.

Елесковић је изазвао подозрење турске полиције, која је почела да га гони, те се у Југославију морао вратити раније него што је планирао.⁵⁶

После добијања података прикупљених од стране сарадника Елесковића, одељење УДБ-е у Тутину израдило је крајем јануара 1963. године, нови оперативни план, који је истрагу требало да уведе у финалну фазу.⁵⁷ Одмах се приступило реализацији плана. Већ у фебруару агент Осман Ајдиновић је успео да лоцира једног од блиских Шкријељевих пријатеља из ратног периода Изета Гусинца и да од њега узме изјаву. Гусинац је био уверен да је Шкријељ жив, али није знао ништа о његовом тренутном пребивалишту. Претпоставио је да би Смако Шкријељ могао бити негде у Хрватској или Словенији, где нема пуно муслимана из ових крајева који би га препознали. С друге стране, Гусинац је пренео Ајдиновићу да се о Шкријељу у селима где живи његова родбина, односно Рудници и Орљу, испредају легенде, које га величају као храброг борца и доброг човека који се никада неће предати комунистима.⁵⁸ Међутим, нови подаци о Шкријељу нису довели до напретка у истрази УДБ-е у Загребу. Ајдиновић је потом извршио њихову проверу и испоставило се да су сумњиви.⁵⁹ Истрага је половином 1963. године запала у „ћорсокак“ и овога пута прекинута, јер више није било могућности за даљу разраду.

Две године касније, фебруара 1965. године, указала се неочекивана прилика да случај поново буде актуелизован. Наиме, Централа УДБ-е из Београда ухапсила је једног емигранта из Истамбула, који је на саслушању, између осталог, поменуо Шкријеља и дао извесну веродостојност информација Махнита Елесковића, које су пре тога одбачене.⁶⁰ Агент Осман Ајдиновић се

56 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 113–114.

57 Овај оперативни план је, ипак, био знатно „ужи“ од претходног, јер су до 1963. године сви трагови који су водили до Смака Шкријеља били исцрпљени. Сада се разрада случаја свела на проверу информација које је Елесковић донео из Турске, односно њиховог спровођења да би се лоцирао Шкријељ. Стога је било предвиђено да се у Тутину и околини провери да ли постоји нека особа која је познавала Шкријеља, а која носи име Владо, јер је могуће да је Шкријељ употребио тај идентитет. Тражена је и особа која се добро сећа Шкријељевог изгледа из времена рата и која је вољна да да његов лични опис за израду скице. Онда, да се УДБ-и у Загребу пошаљу нови подаци и захтев за наставак истраге и на крају, да се још једном покуша да се дође до Сејда Хота преко његове породице... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 120.

58 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилози 121, 124–125.

59 Ајдиновић је обавио разговор са Елесковићевим рођаком Фаиком Бактовићем, који га је пратио на путу у Турску. Бактовић је, међутим, довео у питање неке делове исказа које је о свом путу дао Елесковић, а између осталих и неке делове разговора са Сејдом Хотом. Бактовић је у разговору са агентом негирао да су Сејдо Хот, а касније и Мане Граховца, уопште помињали Смака Шкријеља... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 122.

60 Током исказа је више пута наглашено име емигранта из Истамбула Манета Граховца, кога је и Елесковић навео као особу која му је пренела део информација о Шкријељу... АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 126.

по ко зна који пут вратио на случај Смака Шкријеља. Истрагу је опет усмерио ка проналажењу Сејда Хота. У августу 1965. године Ајдиновић је коначно успео да дође до њега. Нажалост, извори не казују како му је то успело.⁶¹ Углавном, Сејдо Хот се вратио у Југославију, после чега је приведен од стране УДБ-е. Ајдиновић га је саслушао 22. августа 1965. године у Новом Пазару. Током разговора, који је трајао неколико часова, уз вербално и физичко насиље, Сејдо Хот је оповргнуо све информације о Смаку Шкријељу, које су наводно потицале од њега. Он је негирао да уопште познаје траженог Шкријеља, да је био у Загребу, а камоли да се тамо дуже задржавао. Углавном, поново није дао ниједан користан податак о Смаку Шкријељу.⁶² Због тога је ускоро пуштен на слободу.⁶³

После тога Ајдиновић је био приморан да одбаци сведочанства сарадника Фехима Балкана и Махнита Елесковића које су донели из Турске, јер су од првог тренутка била контроверзна, а сада их је побио и Сејдо Хот.⁶⁴ Пошто су до 1965. године поменута сведочанства била једини преостали траг који је водио ка Шкријељу, Ајдиновић није имао другог избора, већ да затвори случај. На његову одлуку несумњиво су утицале и чињенице да вишемесечна акција тражења Шкријеља у Загребу није успела, да није лоциран у ЈНА, односно у Краљеву, Рашки или Црној Гори, нити у Македонији или Босни и Херцеговини, те да његова бројна родбина која је интензивно надгледана, већ годинама није знала ништа о њему, нити им се Шкријељ јављао. Информација о смрти Смака Шкријеља у Косовској Митровици 1945. године при томе није могла бити у потпуности проверена пре него што је напуштена. Коначно, за читаво време послератне потраге за Смаком Шкријељом и поред велике енергије и трошкова које је УДБ-а уложила, није добијен ниједан поуздан податак о њему. Стога је оперативни рад на случају Смака Шкријеља прекинут средином 1965. године.

Као што се у раду види, органи УДБ-е су били веома посвећени разоткривању и неутралисању идеолошких неистомишљеника у циљу заштите Партије и државе. Током процеса потраге за Смаком Шкријељом по Македонији, Босни и Херцеговини, Хрватској, Србији и Турској, који је трајао скоро две деценије, Опумоћство УДБ-е је уложило велику енергију и материјална

61 Може са само претпоставити да је Сејдова породица коначно пристала на сарадњу и написала гарантно писмо јер није постојала друга могућност да се Сејдо Хот врати у Југославију... (М. Ж.).

62 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 127.

63 На овом месту се поставља питање да ли је Ајдиновић супротставио Елесковића и Хота у директном разговору, али извори не дају податке о томе. Такође, из доступних извора не може се знати да ли га је СУП у Тутину гонио због оптужбе за фалсификовање... (М. Ж.).

64 АС, БИА, зб. 175, фас. 5, прилог 127.

средства. При томе су детаљно у вишемесечним па и вишегодишњим оперативним радом на терену, провераване и најповршније гласине које су прибављали агенти или сарадници УДБ-е о Шкријељу.

Такође, очигледно је да су агенти тајне службе приликом разраде случаја Смака Шкријеља, поготово приликом прикупљања неопходних информација, грубо угрожавали права грађана. УДБ-а се користила шпијунирањем, праћењем и прислушкивањем грађана, односно надгледањем њихове поште. Некада је употребљавано вербално и физичко насиље. Тајна служба је, као што смо видели, често наметала грађанима „сарадњу“, али је било случајева и да је грађани добровољно прихвате очекујући извесну добит. Они су приморавани да прибављају податке путем прислушкивања и шпијунирања других грађана, некада и најближе родбине. Безбедносна служба их је слала и у иностранство на разне задатке, где су били без икакве физичке заштите. Рад сарадника је стриктно праћен од стране агената УДБ-е, уз разне непријатности по њих.

С друге стране, у тексту се могло приметити да сарадња унутар различитих инстанци УДБ-е није увек најбоље функционисала. Пре свега, примећује се лоша координација виших инстанци (Начелства у Скопљу и Београду) према Опумоћству у Тутину, када је ово тражило помоћ ради успешног спровођења истраге. Видели смо да је постојао и сукоб између локалних органа УДБ-е и Партије у Тутину, због којег је потрага за Шкријељом застала на неколико година.

У раду је указано и на чињеницу да је УДБ-а због високог степена идеологизације и извесном опседнутошћу њених кадрова идејом о „притајеном непријатељу“ дала случају Смака Шкријеља превелики значај. Наиме, Опумоћство УДБ-е је добило неколико информација о Шкријељевој смрти током периода 1955-1961. али их није уважила, иако се на основу изнесеног у раду може основано претпоставити да је Шкријељ преминуо после рата, посебно ако се има у виду исказ главног извора Сејда Хота из Истанбула, који је још 1961. године навео да не зна где је Шкријељ. Истрага је настављена и после неуспешне потраге УДБ-е у Загребу, чиме су трошени људски и материјални ресурси и изгубљено много времена, које се могло искористити у друге сврхе.

И поред ових констатација, може се закључити да цео случај потраге за Смаком Шкријељом сведочи о томе да је југословенска УДБ-а била озбиљна и добро организована институција чији је рад био посвећен очувању државе и њеној заштити од потенцијалних непријатеља. Међутим, идеолошка позадина унутрашње организације УДБ-е, као и целокупног ситета руковођења и командовања унутар ње, недвосмислено говоре у прилог чињеници да је приоритет њеног рада био очување постојећег комунистичког поретка по сваку цену.

Извори

- Архив Србије, фонд Безбедносно Информативне Агенције, збирка 175, Муслиманске банде.
- Архив Србије, фонд Безбедносно Информативне Агенције, збирка 61, Терористичка организација „Млади муслимани“ и муслиманске одметничке групе у Тутину (1950-52).

Литература

- Мушовић 1984: Е. Мушовић, *Туџин и околина*, Београд.
- Буковић 1964: М. Буковић, *Санџак у НОБ-у*, Београд.
- Дердемез 2004: Х. Дердемез, *Туџинци йоложаја и уйицаја*, Тутин.

Milutin ŽIVKOVIĆ

**THE DOSSIER „SMAKO SKRIJELJ“
– THE CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE
STATE SECURITY ADMINISTRATION WORK
IN THE AREA OF TUTIN AND SURROUNDING
AFTER THE SECOND WORLD WAR**

Summary

The activity of the Yugoslav Security Service due to its importance for the preservation of the newly established social set up, and evident controversies accompanying its work, attracts the attention of professional public opinion. Without any ambition to suggest eventual conclusions on the justification of the Administration of State Security working method from ideological aspect, this paper treats the case of the bodies of the Administration of State Security from Tutin for the outlaw Smako Skrijelj, which lasted almost two decades after the Second World War. Bearing in mind the fact this paper was written pursuant to the original archive material from the fund of Security-informative Agency, which is to be found in the Archive of Serbia, the versatility of method and way of working of the Yugoslav security service in our areas, being described following the case of Smako Skrijelj are raising numerous issues out of which some answers and conclusions will impose themselves.

Key words: Smako Skrijelj, search, case, outlaw, ASS, Tutin, associate, Zagreb, Stavicki district.